

Ekranı Görebilmek İçin Dumanı Dağıtma Durumu: Görsel-İşitsel Çeviride İdeolojik Manipülasyon¹

Jorge Diaz Cintas

Çeviren : Yaşar Akgün²

APA: Diaz Cintas, J. (2023). Ekranı görebilmek için dumanı dağıtma durumu: Görsel-İşitsel çeviride ideolojik manipülasyon (Y. Akgün, Çev.). *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 64-76.

Öz

Bu makalede, görsel-İşitsel alanda manipülasyon ve çeviri konusuna ilişkin eleştirel ve metodolojik bir yaklaşım sunulmaktadır. Bu makale, Çeviribilim Çalışmaları'ndaki kültürel dönüm noktasını göz önüne alarak, kültürel değerlerin tercüme edilme biçiminin yalnızca diller arasındaki eşdeğerliklere göre değil, aynı zamanda iktidara ve ideolojik güce dayalı temel kararlara da bağlı olduğunu vurgulayan bir araştırma çizgisi benimsemekte ve temel sorunlar ile güncel konulara dair genel bir bakış sunmaktadır. Görsel-İşitsel çeviri (AVT) dünyasında verimli olabilecek bir tartışmanın parçası olarak, manipülasyon kavramı ayrıntılı olarak tartışılmakta, teknik ve ideolojik manipülasyon arasında bir ayrım ortaya konmaktadır. Sansürün özel durumu ve altyazının yerel güçlendirme için bir araç olarak kullanılmasındaki yeni gelişmeler göz önüne alındıktan sonra, AVT'ye yönelik araştırmaların sınırlarının genişletilmesi gerektiği ve bunun ideolojiye dayalı değişikliklerin ardında işleyen mantığı gözler önüne sermek ve daha geniş bir sosyokültürel çevre içerisinde bağlamsallaştırmakla yapılabileceği önerilmektedir. Böylece söz konusu araştırmaların geleneksel dar dilsel alanının ötesine geçmeleri muhtemel olacaktır.

Anahtar sözcükler: Çeviri, görsel-İşitsel, altyazı, manipülasyon, ideoloji, görsel-İşitsel çeviride sansür

1. Giriş

Yazının ilk ortaya çıkışından günümüze kadar, insanlar iletişimlerini daha etkin hale getirebilmenin yollarını aramışlardır. Yüzyıllar boyunca, gelenek ve göreneklerine uygun olarak, insanlar metin yazmanın yeni yöntemlerini geliştirmişlerdir. (Goody 1968: 168). Hiyeroglifler, papirüsler, mektuplar, kitaplar, fakslar ve günümüzün örnekleri olarak her türlü ekran çeşidi- televizyonlar, bilgisayarlar, tabletler, mobil cihazlar ve akıllı telefonlar – bu evrimdeki kilometre taşlarından bazılarını temsil etmektedirler. Bugün, hemen herkes toplumun dijital ve görsel-İşitsel iletişim çağında yaşadığının bilincindedir.

Görsel-İşitsel iletişimin özel ve kamusal yaşamın tüm alanlarında giderek yaygınlaştığı bir zeminde, son yıllarda hem görsel-İşitsel çeviri (AVT) üretiminde hem de bu alandaki araştırmalarda muazzam bir nicel patlama yaşandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Sinemanın ortaya çıkışından beri yürütülen bilimsel çalışmalara nihayetinde akademinin ilgisini çekene kadar nispeten kayıtsız kalmıştır. 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarındaki durağan başlangıçından itibaren, bu alandaki araştırmalar, 1990'ların dijital devrimi ve üniversite düzeyinde akademik araştırma konusu olarak çeviri çalışmalarının ortaya çıkmasıyla birlikte yirminci yüzyılın sonunda benzeri görülmemiş ve dikkate değer bir büyüme yaşamıştır. Günümüzde, bu alana olan ilgi oldukça fazladır. Ve görsel-İşitsel

Çeviri Makale (Translated Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 07.04.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 23.08.2023

¹ Bu çalışma, Jorge Diaz Cintas tarafından kaleme alınan ve META dergisi tarafından yayınlanan 'Clearing the smoke to see the screen: Ideological manipulation in audiovisual translation' başlıklı makalenin Türkçe çevirisinden oluşmaktadır. Makale ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Diaz Cintas, J. (2012). Clearing the smoke to see the screen: Ideological manipulation in audiovisual translation. *META*, 57(2), 279-293.

Çeviri için META dergisinin bağlı bulunduğu Les Presses de l'Université de Montréal Yayınevi'nden ve yazar Diaz Cintas'tan gerekli izinler çevirmen Yaşar Akgün tarafından alınmış ve makale gönderimi esnasında belgelenmiştir. [Reprinted with kind permission from Les Presses de l'Université de Montréal and the author Diaz Cintas].

² MA. Student, Ege University, Graduate School of Social Sciences, Translation and Interpreting Department, (Izmir, Türkiye), e-mail: yasar35akgun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8728-2615

endüstrinin sinema, televizyon, internet gibi dallarının sağladığı üretken zemin sayesinde, görsel-ışitsel çeviri (AVT) Çeviribilim alanı altında oldukça araştırılan ve önemsenen ayrı bir alan hale gelmiştir.

Altyazı, dublaj, seslendirme, işitme engelli veya işitme güçlüğü çekenler için altyazı; görme engelli veya görme güçlüğü çekenler için sesli betimleme, araştırmacıların dikkatini çeken görsel-ışitsel kavramları arasındadır. Tüm bu olgular ise AVT'yi halihazırda Çeviribilimin en heyecan verici ve geliştirmekte olan alanlarından biri haline getirmektedir.

Bununla birlikte, eğitim ve akademik çevrelerde gösterilen büyük ilgiye ve raflara çıkan sayısız kitap ve makaleye rağmen, AVT'nin Çeviribilim kapsamına nispeten yenilerde dahil olduğu söylenebilir. Bu durum ise, alana meraklı kişilere araştırma konusu olabilecek birçok konu sunmaktadır. AVT'ye yönelik öncül araştırmaların kapsamı dublaj ve altyazı arasındaki farklılıklar gibi bu alanın uygulamalı doğasını vurgulayan ve sistematiği ile süreç içerisindeki çeşitli teknik sorunları tanımlayan basmakalıp tartışmalarla sınırlı olmuştur. Neyse ki, son yıllarda akademik açıdan daha geniş bir yaklaşıma tanık olunmuş ve bir yöntemin diğerinden daha etkili olup olmadığına yönelik karşılaştırmalar ve tartışmalar yerinebu yöntemleri eleştirel olarak inceleyip farklı çeviri uygulamalarını anlamaya odaklanan yeni bir tutum sergilenmiştir.

Hem profesyonel hem de akademik açıdan bakıldığında, 1990'lar birçok kişi tarafından AVT'nin altın yılları olarak kabul edilmiştir. Dijital teknolojinin ortaya çıkışı, film DVD'lerinin ve diğer görsel-ışitsel materyallerin hızla ticarileştirilmesi, altyazı şirketlerinin çoğalmasına ve altyazı ihtiyacının neredeyse paha biçilemez bir ihtiyaç haline gelmesine yol açmıştır. Akademik açıdan ise, üniversiteler bu dönemde görsel-ışitsel çeviri odaklı ilk derslerini şekillendirmeye başlamışlardır. Böylece AVT alanı, kolektif olarak basılan yayınlar, alana odaklanan uluslararası konferanslar, alan üzerine yazılan doktora tezleri ve nihayetinde alanın esaslarını belirleyen kuruluşlarla birlikte daha da önemli bir hale gelmiştir.

Ancak oldukça hızlı bir gelişme kaydetmesine rağmen, AVT'nin son yıllarda çeviri alanındaki araştırmalara damgasını vuran diğer gelişmelere nazaran geride kaldığı söylenebilir.

2. Kültürel dönüşüm

Belirtmek gerekir ki endüstriyel altın çağ, Holmes (1972/1994), *çoğul dizge* kuramıyla tanınan Even-Zohar (1978; 1979), *normlar* olgusuyla bilinen Toury gibi yazarlar tarafından öne sürülen teorilere dayanan düşünce okulu Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları'na rastlamıştır. Bu bağlamda, AVT alanında yazılan öncül doktora tezlerinin ve monografların çoğunun bu teoriyi kullanması ve faydalanması şaşırtıcı değildir (Díaz Cintas 1997; Chaume 2000; Franco 2000; Karamitroglou 2000; Ballester Casado 2001).

Aynı zamanda, Hermans (1985) ve arkadaşları tarafından Edebiyatın Manipülasyonu (The Manipulation of Literature) başlıklı makalelerin ufuk açıcı çalışmalarında öne sürülen manipülasyon ilkeleri ve Çeviribilimin aşırı kuralcı ve dogmatik yaklaşımla ilgili, bazı araştırmacıların dile getirdiği hayal kırıklığı kültürel dönüşümün yolunu açmıştır. Lefevere (1992), Bassnett ve Lefevere (1998) gibi yazarlar tarafından savunulan bu yeni paradigma, çeviribilimin sosyokültürel yönünü vurgulayarak, çevirinin dilbilimsel konularla geleneksel olarak ilgilenen kapsamını ve görev alanını genişletmeye yardımcı olmuştur. Bu yaklaşımın etkisi disiplinin her alanında büyük etkilere sahip olmuştur. Her ne kadar henüz yeni yeni gelişmekte olan AVT alanında çokça hissedilmese de özellikle edebi çeviri alanında söz konusu etki oldukça ses getirmiştir. Elbette, AVT hakkında kültürel dönüşümün ilkelerine sıkı sıkıya bağlı çalışmalar da mevcuttur ancak bunlar halen azınlıktadır.

AVT'nin kültürel açısına odaklanan akademik çalışmaların eksikliği, belki de bu alandaki birçok paradokstan biridir, çünkü görsel-ışitsel ürünler, özellikle kurgusal programlar, kendileri tarafından iletilen kültürel bilginin zenginliği ve dilsel dokularının göstergebilimsel özelliklerinden sadece bir parçası olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu alanın bu tür bir yaklaşıma oldukça müsait oldukları görülmektedir. Nitekim, herhangi bir görsel-ışitsel materyalin yalnızca dilsel bileşenini çevirmek,

beraberinde sesli ve görsel kanallar tarafından iletilen bilgilerin dikkate alınmamasına ve en nihayetinde ise başarısız bir çeviriye yol açacaktır. İletişim açısından, günümüz toplumunda görsel-işitsel üretilere verilen önem, onları yalnızca olgusal bilginin değil, aynı zamanda varsayımların, ahlaki değerlerin, fikirlerin ve klişelerin de aktarılması için ideal ve güçlü bir araç haline getirmektedir. Tüm bu özellikler ise AVT alanınının neden araştırılmaya değer olgulara sahip olduğunun başlıca sebeplerindendir.

Söylemsel bir pratik alanı olarak, görsel-işitsel medya ve çevirisi, bunların yanı sıra kadınlık, erkeklik, ırk, ve *Ötekilik*, gibi *kültürel kavramların da eklememesinde özel bir rol oynamaktadır*. Öyle ki, görsel-işitsel çeviri gibi bazı alanlar; ırksal klişelerin sürdürülmesine, etnik ve toplumsal cinsiyet önyargılarının çerçevelenmesine, izleyicilere eski tip rol modelleri sunmasına, iyi ve kötü ayrımının taban tabana zıt iki olgu olarak görünmesine kadar birçok olumlu/olumsuz katkıda bulunabilir.

Örneğin, De Marco (2007) gibi yazarlar, dublajlı ve orijinal film diyaloglarında, söz konusu diyalogların cinsiyet gibi sosyal yapılar tarafından nasıl etkilendiğine veya aynı şekilde bu yapıyı nasıl etkilediğine odaklanmaktadır.

Çevirinin kültürel bir olgu olarak ele alınmasının bir başka sebebi ise, diller arasındaki asimetriden ziyade, kültürel değerlerin çevrilmesi ve aktarılması sırasında politik güç, iktidar ve hegemonya gibi motivasyonların da rol aldığı gerçeğidir. Günümüzde, birçok bilim insanı çevirinin toplumumuzda oynadığı önemli rolün farkındadır ve Gentzler ve Tymoczko da(2002: xv) "çevirinin ve çevirmenlerin güç yapılarının kurulmasında, sürdürülmesinde ve direnmesindeki önemini" dile getirmişlerdir. Tıpkı herhangi bir toplumsal faaliyette olduğu gibi, çeviri de öznellik ve taraf olma durumlarından azade olarak, bir inziva içerisinde gerçekleştirilmez. Bu nedenle mutlak suretle çevirmenin ve çeviri sürecinde yer alan tarafların da bu taraf ve öznel olma konularından mustarip olduklarını belirtebiliriz. Yönetmenin kendi öznelliğinden ortaya çıkan eserde gerçeklik ve kurgunun tasvir edilme biçimine ek olarak, çeviri ve çevirmenler, sosyokültürel çevre ve o dönemin hamisi tarafından belirtilen gerçeklikleri desteklerler. Bu durum da kaynaktan hedef dile geçiş süresinde muhtemel öznellik değişimlerini meydana getirebilecek, bilinçli ya da bilinçsiz olarak orijinal anlamın bir kısmının değişmesine neden olabilecektir. Gentzler ve Tymoczko ise, bu aktarımı ifade ederken çeviri süreci hakkında şu ifadeleri kullanarak tartışmaya derinlik kazandırmıştır:

Çeviri yalnızca sadık bir yeniden üretim eyleminden ziyade, kasıtlı ve bilinçli bir seçim, değiştirme ve yapılandırma eylemidir – ve hatta bazı durumlarda bu eylem, tahrif etme, bilginin reddedilmesi, sahtecilik ve gizli anlamların yaratılmasını bile içerebilmektedir. Bu bakımdan çevirmenler, yaratıcı yazarlar ve politikacılar kadar, bilgiyi üreten ve kültürü şekillendiren güçlü figürler olarak ortaya çıkmaktadırlar. (Gentzler ve Tymoczko 2002: xxi)

Bu düşünce çizgisini takiben, çeviri pratiğinin hiçbir zaman tarafsız bir iletişim eylemi olmadığı iddia edilebilir. Hiçbir çeviri kaynak metinle aynı olamayacağı ve bu nedenle kaynak metinden bir miktar uzaklaşacağı için çeviri manipülasyon ve yeniden yazma anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çeviri sadece büyük potansiyellere kapı açmakla kalmayıp, aynı zamanda büyük risklere de kapı açmaktadır. Çünkü çeviri süreci, eğer her iki dilde de eşit akış içerisindeyse karşılıklı yorumlamaya yol açacaktır. Eğer söz konusu akış, daha güçlü bir kültürden daha zayıf bir kültüre doğru ise, bu tek yönlü etki, kültürel hegemonyaya, asimilasyona ve hatta baskıya bile yol açabilmektedir. AVT söz konusu olduğunda, Hollywood sektörünün film yapımındaki küresel hegemonyası, potansiyel risklerin anlamlı bir örneğidir.

Çevirinin kültürler ve topluluklar arasında masum bir köprü görevi gören zararsız bir uygulama olduğuna dair önceki bazı yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, Hermans (1985) ve Lefevere (1992) gibi öncü araştırmacılar, çeviriyi biraz farklı bir perspektiften analiz etmeye başlamışlardır, bu perspektif kaynak ve hedef metinler arasındaki ilişkileri vurgulayacak bir bakış açısı idi. Salt dilsel bir yaklaşımdan ziyade sosyokültürel bir bakış açısıyla beraber bu tür ilişkilerin olası nedenleri de incelenecektir. Bu yeni paradigmada, çevirmenler geleneksel anlamda iki dil bilgisine sahip

dilbilimciler olmaktan çıkarak kültürlerarası bir rol üstlenen araçlar haline gelmektedirler. Aracı rol üstlenen çevirmenlerin eserlerindeki bağlılıkları da, ancak araştırmacılar tarafından çözülebilen olgulara dönüşmektedir.

Sadece bilgi aktarıcıları olarak pasif bir rolden sıyrılan çevirmenler, artık kültürlerinin ideolojik söyleminin şekillendirilmesine katılan, bilinçli veya bilinçsiz olarak kabul edebilecekleri, yayılmalarına veya yıkılmalarına katkıda bulunabilecekleri aktif figürler olarak kabul edilmektedir.

Bu, elbette, görüldüğü kadar basit olmamakla birlikte, egemenlik ve nihai yazarlık için güç mücadeleleri çevirmenler, teknisyenler, diyalog yazarları, dublaj oyuncularını ve yönetmenler; yönetmenler, yapımcılar, pazarlama departmanları gibi sayısız profesyonelin arasında her zaman vuku bulmaktadır. Tüm bu süreç ise AVT gibi karmaşık bir alanda daha da belirgindir. Bu bağlamda, patronaj kavramı *çok verimli bir sezgisel araç haline gelir*. Lefevere tarafından belirtildiği üzere (1985: 227-228) "edebiyatın yazılmasına, okunmasına ve yeniden yazılmasına yardımcı olan ve/veya engelleyen kişiler [...], kişi grupları [...], bir kraliyet mahkemesi, yayıncılar tarafından uygulanabilecek güçler (kişiler, kurumlar) grubu olarak sosyal sınıflar [...] ama en önemlisi ise, medya patronajı, görsel-işitsel çeviri de dahil olmak üzere tüm sosyal etkileşimlere nüfuz eden sosyoekonomik ve ideolojik mantıksal güçlerle bağlantılı dil dışı faktörlerin incelenmesini birleştirmeye yardımcı olmaktadır.

Bilim insanları ve akademisyenlerin yeni rolleri ise, dil, güç ve ideoloji arasındaki potansiyel ilişkiler gibi insanlardan gizlenebilecek bağlantılara ışık tutmaktır. Bu makalenin başlığında kullanılan metaforu açıklamak gerekirse: Tüm bu bilim insanları araştırmalarıyla, buğunun arkasındaki gerçek mesajı görmek amacıyla ideolojik sisi temizlemektedirler.

Bu perspektiften bakıldığında, çevirmenlerin dilsel seçimlerinin ideolojik çıkarımlarına yer vermek daha da önemli görünmektedir. Kaynak ve hedef metinlerin üslup analizi sırasında çeviri uzmanı tarafından gözlemlenen olgular, ulaşılan bazı çözümlerin ve çevirmenler tarafından tercih edilen stratejilerin arkasındaki nedenleri ortaya çıkarmak için kullanılır. Araştırmacının temel amacı, bu çözümler ve stratejiler ile bunların arkasında örtülü olan sosyopolitik konular arasında var olan nedensel ilişkinin altını çizmek ve bu ilişkiyi çeviri normlarını (Toury 1980; 1995) ve belirli tarihsel dönemlerde baskın olan eğilimleri aydınlatmak amacıyla ortaya koymaktır.

Sosyal varlıklar olarak, çevirmenler sosyokültürel çevrelerinin normlarına ve değerlerine maruz kaldıkları bir sosyalleşme sürecinden geçmektedirler. Bu, çevirinin temel doğası ve belirli bir kaynak metin türü ile karşılık gelen hedef metin arasında tutması beklenen ilişki türü hakkında kendi görüşlerini geliştirdikleri anlamına gelmektedir. Bu bakımdan Toury'ye göre (1995: 54), sosyal şartlanmaları nedeniyle, çevirmenler, köklü genel kabul görmüş bir dizi norma dayanan belirli bir davranışı benimsemeye eğilim göstermektedirler. Prensipite sosyal olarak kabul edilen bu normlar zorunlu değildir ve söz konusu normlara uyum, çevirmenin rolünün olumlu geri bildirim ve tanınması ile sonuçlanma eğilimindedir. Bununla birlikte, normların kuralcı gücünün arttığı durumlar da vardır. Bu noktada söz konusu normlar adeta bir kural haline gelirler, örneğin katı sansür durumlarında olduğu gibi, bu normlar, yaptırım uygulama yetkisine sahip bir otoritenin hoşnutsuzluğu durumunda, uyulması gereken kurallar olarak açıkça belirtilirler.

Bu dış güçlerin çeviriye olan etkisinin yanı sıra, Toury (1995: 166) yabancı dil unsurunun hedef dile aktarılması sürecinde çevirinin her zaman hedef dildeki güçlü ideolojik unsur tarafından manipüle edilerek uygun hale getirildiğini belirtmektedir

Bir diğer deyişle, neyin çevrildiği ve nasıl çevrildiği, ev sahibi hedef kültürel sistemin çıkarları ve yapısı tarafından belirlenmektedir. Toury yalnızca edebi çeviriyle ilgilenirse de, aynı durumun görsel-işitsel materyaller için de geçerli olduğunu varsaymak mümkündür. (Diaz Cintas 2004).

Lefevere (1992:39) “çeviri sürecinin her düzeyinde, dilbilimsel kaygıların ideolojik kaygılarla çatışması durumunda, ideolojik kaygıların üstün geleceğini” belirterek dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi irdelemiştir.

3. Teknik ve ideolojik manipülasyon

Hala iktidar, ideoloji ve sansür gibi kavramlarla içi içe geçmiş belirsiz bir kavram olsa da, manipülasyon kavramı çeviri pratiği bağlamında akademik çevrelerde sık sık ön plana çıkarılmıştır. Bu noktada, manipülasyon kelimesinin kültürel olarak kabul görmüş çeşitli anlamlarına bakmak faydalı olabilir. Terimin mutlak suretle olumsuz bir anlama sahip olması gerekmez. OED (Brown 1993) tarafından belirtilen ilk tanımlamalardan birine göre, manipüle etmek “fiziksel veya zihinsel olarak herhangi bir şeyi ustalıkla ele almak veya manuel ya da mekanik yollarla işlemek” anlamına gelmektedir. Yenilerdeki çevrimiçi bir tanım da manipüle etmeyi, benzer şekilde “bir aracı, mekanizmayı, bilgiyi ya da benzeri unsurları usta bir şekilde ele almak veya kontrol etmek” şeklinde yorumlamıştır. Edebi çeviri gibi alanlarda, söz konusu kavramı, yukarıdaki tanımlar çerçevesinde irdelemek zor olsa da görsel-işitsel çeviri, teknik kaygılar nedeniyle orijinal metinde gerçekleştirilen değişikliklere değinmek için uygun bir alandır. Bu anlamda, dublajda dudak eşlemeyi göz önüne alarak kaynak metni değiştirmek veya belirli bir altyazıya sığacak şekilde sıkıştırmak zorunda kalmak teknik manipülasyonun gerekli olduğu durumlara örnek olarak düşünülebilir. İlke olarak, bu metinsel yer değiştirmeler AVT'nin mesleki pratiğinde zorunludur. Teknik bir perspektiften bakıldığında gerekli olabilir ancak bununla beraber bu değişiklikler kaynak programın doğasına aykırı olacak önemli, kasıtlı bir anlam değişikliği içermemelidir. Örneğin, özel altyazı durumunda, izleyicinin varsayılan okuma hızı, orijinal diyalogun sıkıştırılmasının veya silinmesinin gerekli olup olmadığını gösterecek anahtar bir kavramdır. Çoğu zaman, kaynak metnin kısaltılması, kurumlar tarafından dikte edilen siyasi ve ideolojik bir karar değil, sözlü kaynaktan yazılı aktarıma geçerken ortaya çıkan sorunlarla baş edebilmek adına gerekli bir manipülasyon olarak adlandırılır.

Gottlieb'in belirttiği gibi:

Altyazılarda metin hacmini azaltmamak, optimum izleyici anlayışına ters düşecek ve zayıf bir çeviriye neden olacaktır. Buradaki nokta, altyazıdaki kısaltmanın büyük bir kısmının doğrudan diasemiyotik doğasından kaynaklandığıdır; gereksiz sözlü özelliklerin silinmesi veya sıkıştırılması, konuşmadan yazıya geçerken yazı dilinin sözlü söylemden daha özlü bir biçimi olmasından dolayı bir zorunluluktur. (Gottlieb 2005: 19)

Görsel-işitsel çevirideki görsel, zamansal ve uzamsal kısıtlamalar, kaynak dildeki küfür, cinsel referanslar veya siyasi yorumlar gibi önemli olabilecek hassas detayların tonunu düşürmeye ya da tamamen çıkarmaya bir gerekçe olmamalıdır.

Bununla birlikte, gerçek şu ki, bu teknik sınırlamalar ve dia semiyotik farklılıklar hem geçmişte hem de günümüzde sansür rejimlerinde olduğu gibi, bazı tatsız çözümleri haklı çıkarmak için bir kalkan olarak kullanılarak, sıklıkla yanlış yorumlanabilir ve *oldukça açık bir şekilde yararlanılabilir*.

OED (Brown 1993) tarafından öne sürülen ikinci tanım, bu makalenin ana konusuna daha fazla uyuşmaktadır ve “manipülasyon” fiilini “haksız ancak hünerli bir şekilde, komplo veya etki ile yönetmek” olarak tanımlamaktadır. Aynı durum alternatif bir tanımda da bulunur: “bir kişi veya durumu vicdansız ancak akıllıca kontrol etmek veya etkilemek”. Haksız, vicdansız, ahlaksız gibi sıfatların haiz oldukları olumsuz çağrışımlar, manipüle etmek eyleminin, en azından bazı durumlarda ki bu durum makalenin konusu olarak görsel-işitsel çeviridir, hoş olmayan ve hoş karşılanmayan bir eylem olarak görünmesinin anahtarıdır. Kaynak ve hedef dil arasındaki ilişkiyi dengesiz hale getiren haksız değişiklikler bilerek ve vicdansızca gerçekleştiğinde, bunların arkasındaki nedenler siyasi, dinsel, ahlaki veya finansal hususlara kadar çok yönlü olabilmektedir. Bu bağlamda araştırmacının görevi, çeviriyi daha geniş bir sosyokültürel bağlamda tartışarak geleneksel dar dilbilimsel alanının ötesine taşımaya çalışmak, ve böylece bu ideolojik değişikliklerin neden meydana gelebileceğinin ve

kimin yararına olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır. Bu durumda, manipülasyon, kaynak dilde söylenenden veya gösterilenden silmeler ve eklemeler dahil kasıtlı olarak ayrılan değişikliklerin hedef dile aktarılması olarak ikinci tanıma karşılık gelmektedir. İdeolojik manipülasyonun bu ikinci anlamı, teknik manipülasyonun, aksine makale boyunca irdelenmektedir.

Kaynak metinle eşdeğerlik, çeviriyle ilgili teorik tartışmaları ağırlaştırarak, aynı zamanda sadakatsizlik (*les belles infidèles*), sadık olmama (*traduttore, traditore*) üzerine metaforların sürdürülmesine katkıda bulunan anahtar bir kavramdır. Nispeten daha yeni yaklaşımlar ise, özünde cinsiyet, etnisite, postkolonyalizm, güç ve çatışma ile öznel veya kolektif kimliklerin inşasında çevirinin rolünün analizine kapıları açmıştır. Günümüzün çeviri haritası dilsel aktarımın çok ötesine geçip, teknoloji, ideoloji, sosyoloji, çok yönlülük, çok kültürlülük ve çok dillilik gibi yeni gerçeklikleri içermektedir. Bu bağlamda çeviribilim, hedef kültürün gereksinimleri doğrultusunda kaynak metinden belli orandaki sapmaları yerinde gören paradigmalarda birlikte kaynak metnin üstün olduğu algısından ve böylece de kaynak metne sıkı bir sadakatin önemini öne süren geleneksel araştırmacılardan kopmuş görünmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, çeviri uzmanının rolü, bu sapmaları gerektiren ideolojinin maskesini düşürmek ve bunu yaparken, çeviri sürecine katılan farklı toplumsal unsurlar arasındaki güç mücadelesini ortaya çıkarmaktır. Her ne kadar sadık çeviriler bir bakıma belirli rejimlerin ve dominant kurumların belirli fikir ve davranışlarını yaymasına ve sürdürmesine olanak tanısa da, özellikle çevrilecek programlar iktidardakiler tarafından propagandası yapılan temel değerler olduğunda, müdahale edilmiş çeviriler çalışmanın ilgi çekici öznesi haline gelmektedir. Bununla birlikte, çeviri yoluyla aktivizm gibi konuların yenilikçilik ve yıkımla bağlantılı olmadıklarını unutmamak gerekir çünkü bu konular aynı zamanda muhafazakâr ve gerici çevirilerle de ilişkilendirilebilmektedir.

4. Görsel-işitsel araştırmalara yeni yollar açmak

Çeviribilimde kültürel bir dönüş için yapılan ilk çağrı, temel argümanları kaynak kültürün hedef kültürdeki yansımalarıyla ilgili olan makalelerin yayınlanması ile başlamıştır. Ancak her ne kadar konuya genel bir perspektiften bakıyor izlenimi verse de, bu araştırmalar gerçek sonuçlardan ziyade çeviri sürecine odaklanma eğilimindeydi. AVT'de bu tür bir yaklaşımın tipik örnekleri arasında kültürel referansların incelenmesi (Santamaria 2001; Pedersen 2007) veya mizahi diyalogların çevrilmesi (Martínez Sierra 2004; Schröter 2005; Veiga 2006) yer almaktadır. Bu yaklaşımlar profesyoneller tarafından farklı bir dil ve kültüre uyacak şekilde dublaj veya altyazı yaparken uygulanan çeviri stratejilerini öne çıkarma hedefiyle alınmıştır. Betimleyici Çeviribilim Çalışmalarının dayandığı temel unsurlardan ikisi olan nicel ve istatistiksel yaklaşımlar, bulguları doğrulamanın bir aracı olarak bu çalışmalarda tercih edilmektedirler.

Bununla birlikte, daha yakın zamanlarda, çeviribilim, genel kültürel meselelerin analizinden, iktidar yapıları ve yaygın sosyal ideoloji tarafından kültürel alışverişlerde oynanan önemli rol hakkında artan bir farkındalığa doğru hafif bir sapma görmüştür (Tymoczko and Gentzler 2002). Çeviri, iktidar ve çatışma arasındaki ilişki akademik arenada da tartışılmaya başlanmış (Baker 2006), giderek küreselleşen ve çalkantılı bir dünyada çevirmenler ve tercümanlar tarafından alınan etik kararlara ve konumlarına yeni bakış açıları getirmiştir. Her ne kadar bu konular bazı araştırmacıların, özellikle de edebi çevirinin ilgisini çekmiş olsa da AVT söz konusu olduğunda nispeten daha az tartışılmaktadırlar. Gerçekten de bu alandaki öncül çalışmaların çoğu, AVT'nin mekaniğine odaklanma eğiliminde olmuştur. Görsel-işitsel çeviriyi özerk bir disiplin olarak görüp, benzersiz doğasını ve kısıtlamalarını ön plana çıkararak ve diğer alanlardan çok az şey almıştır. Ancak bununla birlikte, bu durum günden güne gelişmektedir, öyle ki bugün birçok araştırmacı konuya derinlik kazandırmak amacıyla görsel-işitsel çevirinin diğer disiplinlerle olan ilişkisinin altını çizmektedir.

Tabii ki, söz konusu konular bu alanda tamamen yeni olmamakla birlikte ve sansür gibi bazı hususlar geçmişte birçok araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Ancak bu çalışmalar sinema perspektifinden gerçekleştirilmiş ve çeviri alanına yüzeysel olarak odaklanmıştır. Her ne kadar manipülasyon ve sansür

bazı yazarlar tarafından eş anlamlı olarak kullanılsa ve farklılıklarının ayırt edilmesi zor olsa da *bu sayfalar*daki görüş, *sansürün manipülasyona dahil olduğu yönündedir*.

Bu bakımdan sansür, manipülasyonla karşılaştırıldığında daha dar ve kısıtlayıcı bir güç olarak görülmektedir.

Sinemanın izleyiciler üzerindeki gücü siyasi rejimler tarafından kabul edilmiştir ve bu nedenle hükümetler hem ulusal hem de yabancı yapımları kontrol etmeyi amaçlayan yasaları ele almışlardır. Billiani, dolaylı olarak görsel-işitsel yapımlara değinirken şunu da eklemiştir:

[c] Genel olarak iletişim ortamı ve her şeyden önce kitle iletişim araçları, edebi metinlerden daha çok, görünür ve görünmez bir sansürcü güç tarafından, söz konusu güç sahibinin zevkleri ve görüşleri doğrultusunda kontrol altında ve düzenli tutulması gereken oldukça geniş ve toplumsal olarak çeşitli bir kitleye hitap etmektedir. (Billiani 2007: 5)

Konuyla ilgili bir örnek, görsel-işitsel çevirmenlerin yedinci sanatın uluslararasılaşmasında çok önemli bir rol oynadığı ve Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde dilin, kültürün ve ulus kavramının yeniden müzakere edilmesiyle yakından ilgilendikleri sinemanın ilk yıllarına kadar izlenebilir. Bu ülkelerde anadile önem verilerek yabancı görsel-işitsel öğelere dublaj zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu çeviri olunca da, ilgili tarafların tüm çıkarları ve bu çıkarlardan doğan baskıları sansür komiteleri ve baskıcı politik rejimler ile beraber hem ulusal alanda, hem de çoğunluğu ABD'den olmak üzere büyük dağıtım şirketleriyle gerçekleştirilen müzakerelerde görülebiliyordu. O zamanlar benzersiz yaşam tarzlarını tasvir eden ABD filmlerinin ezici hegemonyası, artan dilsel baskınlık ve İngiliz dilinin sömürgeleştirilmesi ile birlikte, ulusal dillerin ve kültürlerin savunulmasında tepkilere (örneğin, altyazı yerine dublaj seçimi), ulusal dilin saflığını korumak için daha sıkı kontrollere neden olmuştur. Aynı zamanda yabancı filmlere kotalar koyarak ulusal film endüstrisinin mali refahını sağlamaya çalışan mevzuatlar da gündeme gelmiştir. Kısacası, iktidar, manipülasyon, ideoloji ve finans ile ilgili konular bugün olduğu gibi o zamanlar da geçerli ve önemli bir husustu.

Genel olarak çeviri ve özel olarak görsel-işitsel çeviri, Billiani'nin (2007) öne sürdüğü gibi, çeviri eyleminin temel araçlardan biri olması nedeniyle, herhangi bir tarihsel dönemde aktif olan sansür güçlerinin faaliyetlerini araştırmak için ideal bir vaka çalışması olarak kullanılabilir. En nihayetinde, çeviri faaliyeti kültürlerin yabancı etkilerle başa çıkmada sahip olduğu ve kullandığı en yaygın yöntemdir.

Sosyo-kültürel değerlerin bu dinamizmde sansür genellikle olguları otorite sahiplerinin çıkarlarına uyacak şekilde ifade etmenin güçlü bir siyasi ve ideolojik aracı olarak kullanılır.

Sansürcü güçlerin farklı ülkelerdeki görsel-işitsel programların çevirisini, özellikle dublaj yoluyla nasıl biçimlendirdiğine dair tarihsel açıklamalar, Almanya'da Pruys (1997), İtalya'da Fabre (2007) ve İspanya'da Ávila (1997), Gutiérrez Lanza (1999) ve Vandaele (2006) gibi yazarlar tarafından düzenlenmiştir. Bir diğer bakımdan da TRACE grubu (TRAnslations CEnsored) tarafından uzun yıllardır yürütülen çalışmalardan bahsetmek gereklidir. Söz konusu grubun analiz verileri, 1939-1985 yılları arasında İspanya'da ortaya çıkan ve kaynak metni İngilizce olan metinlerin çevirilerinin bir derlemesinden oluşmaktadır. Bu veride metinler türlerine göre anlatı, sinema ve tiyatro olarak üçe ayrılmaktadır. Nihai hedefleri ise, çevirmenin tutumunu ve İspanya'daki Franco rejiminin tarihi, politik, ideolojik ve kültürel zeminiyle karşılaştırıldığında çevirinin rolünü tanımlayan temel düzenlemeleri ve normları ortaya koymaktır. İspanya'daki Bask Ülkesi Üniversitesi'nde bulunan uluslararası bir araştırma grubu olan Tralima (Traducción, Literatura y Medios Audiovisuales) TRACE ile aynı amaç ve hedefleri paylaşmaktadır. Bu bakımdan her iki organizasyon da sansür etkisinde edebiyatın ve görsel-işitsel programların çevirisini karakterize eden dilsel ve sosyokültürel mekanizmaların çözümlemesini irdelemektedirler. Italia Taglia, kapsam olarak benzer olmakla beraber çeviriye çok net bir şekilde odaklanmasa da, İtalya'daki film sansürünün dinamiklerine odaklanan ve sansür müdahalesine maruz kalmış tüm görsel-işitsel materyali arşivleme; sansür raporlarında yer alan tüm

bilgilerin sistematik hale getirilmesi ve onu genel kamuoyuna ifşa edilmesi gibi konulara odaklanan bir araştırma projesidir.

Sansür ve manipülasyon, geçmişle ve/veya otoriter rejimlerle bağdaştırılma eğiliminde olan kavramlardır; ancak bu eğilim esasen doğru değildir. Çeviri, masum bir faaliyet değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. (Görsel-işitsel) Metinlerin manipülasyonu zaman içinde gerçekleşmiştir ve iktidarda olan siyasi rejimlerden bağımsız olarak da yaygın bir biçimde gerçekleşmeye devam etmektedir. Dünyadaki güncel jeopolitik olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, bilginin kötüye kullanılması ve ideolojik manipülasyonu ne geçmişin bir alışkanlığı ne de totaliter rejimlerin tek oyun alanıdır. Billiani'nin de ifade ettiği gibi (2007: 22) “sansür, birçok şekilde ve birçok kisve altında işleyen güncel ve yaygın bir fenomendir ve [...] çeviri, kültürler, topluluklar arasındaki etkileşimi şekillendirmek için şu anda sahip olduğumuz en güçlü araçlardan biri olmaya devam etmektedir.”

Gerçekten de, sansürcü müdahaleler, Japon *manga*, anime ve video oyunları çevirisi gibi yeni popüler kültür biçimlerini de etki alanına dahil etmek için geleneksel edebiyat ve *sinema alanlarının çok ötesine yayılmıştır*.

Bu istenmeyen müdahalelere karşı bir tepki olarak, son yıllarda katılımcılarının aktif katılımını teşvik eden yeni çeviri uygulamaları geliştirilmiştir. İnternette ücretsiz altyazı ekipmanlarının ve her türlü görsel-işitsel materyalin mevcudiyeti sayesinde, fansubbing³ gibi faaliyetler toplumda kök salmıştır (Díaz Cintas 2010) . Altyazının hızlı, ucuz, esnek ve kolay oluşu, onu küreselleşen dünyanın en uygun ve dünya çapında en tercih edilen görsel-işitsel çeviri haline getiren nitelikleridir. İnternetteki bu büyüme, yeni seslerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur- dünyanın dört bir yanındaki kullanıcılar tarafından yükselen bu muhalif sesler, genellikle ana akım kamusal söylemin inşasını desteklemek yerine baltalamaktadırlar. Eğer fansubber'ların ilk girişimlerinin ardındaki temel amaç Japon eğlence sektörünü yaymak olduysa, yirmi yıl sonra yani şu an birçok amatör altyazının arkasındaki motivasyonun önemli ölçüde değiştiğini söylemek mümkündür. İnternet siteleri şu anda gelişen katılımcı siyasi aktivizm kültürü için verimli bir zemin olarak algılanmaktadır ve bununla birlikte, altyazı, baskın ideolojilere direnilebilecek gerekli bir araç olarak politik birçok kişi tarafından benimsenmiştir (Pérez González 2010) . Altyazı, aynı zamanda çokuluslu şirketler tarafından kullanılan küresel bir asimilasyon ve yerel güçlendirme aracı haline gelmiştir.

Sansür ve manipülasyon, geçmişle ve / veya otoriter rejimlerle bağdaştırılma eğiliminde olan kavramlardır; ancak bu eğilim esasen doğru değildir. Çeviri, masum bir faaliyet değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. (Görsel-işitsel) Metinlerin manipülasyonu zaman içinde gerçekleşmiştir ve iktidarda olan siyasi rejimlerden bağımsız olarak da yaygın bir biçimde gerçekleşmeye devam etmektedir. Dünyadaki güncel jeopolitik olayların da açıkça ortaya koyduğu gibi, bilginin kötüye kullanılması ve ideolojik manipülasyonu ne geçmişin bir alışkanlığı ne de totaliter rejimlerin tek oyun alanıdır. Billiani'nin de ifade ettiği gibi (2007: 22) “sansür, birçok şekilde ve birçok kisve altında işleyen güncel ve yaygın bir fenomendir ve [...] çeviri, kültürler, topluluklar arasındaki etkileşimi şekillendirmek için şu anda sahip olduğumuz en güçlü araçlardan biri olmaya devam etmektedir.”

Gerçekten de, sansürcü müdahaleler, Japon *manga*, anime ve video oyunları çevirisi gibi yeni popüler kültür biçimlerini de etki alanına dahil etmek için geleneksel edebiyat ve *sinema alanlarının çok ötesine yayılmıştır*.

Bu istenmeyen müdahalelere karşı bir tepki olarak, son yıllarda katılımcılarının aktif katılımını teşvik eden yeni çeviri uygulamaları geliştirilmiştir. İnternette ücretsiz altyazı ekipmanlarının ve her türlü görsel-işitsel materyalin mevcudiyeti sayesinde, fansubbing⁴ gibi faaliyetler toplumda kök salmıştır (Díaz Cintas 2010) . Altyazının hızlı, ucuz, esnek ve kolay oluşu, onu küreselleşen dünyanın en uygun

³ Fansubbing terimi, esasen herhangi bir maddi çıkara dayanmayan ve görsel-işitsel bir ürünün sevenleri tarafından gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri anlamına gelmektedir. Bu faaliyetleri ifa eden kişilere fansubber denmektedir.

⁴ Fansubbing terimi, esasen herhangi bir maddi çıkara dayanmayan ve görsel-işitsel bir ürünün sevenleri tarafından gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen çeviri faaliyetleri anlamına gelmektedir. Bu faaliyetleri ifa eden kişilere fansubber denmektedir.

ve dünya çapında en tercih edilen görsel-işitsel çeviri haline getiren nitelikleridir. İnternetteki bu büyüme, yeni seslerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur- dünyanın dört bir yanındaki kullanıcılar tarafından yükseltilen bu muhalif sesler, genellikle ana akım kamusal söylemin inşasını desteklemek yerine baltalamaktadırlar. Eğer fansubber'ların ilk girişimlerinin ardındaki temel amaç Japon eğlence sektörünü yaymak olduysa, yirmi yıl sonra yani şu an birçok amatör altyazının arkasındaki motivasyonun önemli ölçüde değiştiğini söylemek mümkündür. İnternet siteleri şu anda gelişen katılımcı siyasi aktivizm kültürü için verimli bir zemin olarak algılanmaktadır ve bununla birlikte, altyazı, baskın ideolojilere direnilebilecek gerekli bir araç olarak politik birçok kişi tarafından benimsenmiştir (Pérez González 2010). Altyazı, aynı zamanda çokuluslu şirketler tarafından kullanılan küresel bir asimilasyon ve yerel güçlendirme aracı haline gelmiştir.

Yerel güçlendirme aracı kullanımının bir örneği de, Mosireen Projesi tarafından Çeviri Çalışmaları Portalı aracılığıyla *başlatılan kitle kaynak girişimidir*. Mosireen, Kahire merkezli, devrim sırasında Mısır'daki yandaş medyasının ve kültürel aktivizmin patlamasından doğan kar amacı gütmeyen bir medya kolektifidir. Siyasi amaçları da internet sitelerinde açıkça yayımlanmaktadır:

Cep telefonları ve kameralarla beraber binlerce vatandaş, olayları olduğu gibi kayıt altına alarak, sokak düzeyindeki bir perspektifin sesini güçlendirerek, ülkelerindeki gerçekliğin dengesini korumuştur. [...] Bizler, devam eden devrimi kayıt altına alıyoruz, devlet medyasının anlatılarına meydan okuyan videolar yayınlıyoruz. [...] Tarihte, toplumumuzu iyileştirme, sosyal adalete doğru adımlar atma, daha fazla insan için daha geniş fırsatlar yaratma, sınıflar arasındaki bölünmeleri azaltma şansına sahip olduğumuz çok önemli bir andayız. Ve bu fırsat, sizlerin yardımıyla daha da kolay hale gelecektir. (Mosireen Projesi; bkz. not 7)

Görsel-işitsel materyaller öncelikle Araplar tarafından Arapça olarak "tarafli yerel medyanın yarattığı engeli aşmanın" bir yolu olarak çekilmiştir. Bu nedenle de Mısırda olup bitenlerin acı yüzü, durumu belgeleyerek ve "Mısır'da olup bitenleri uluslararası alanlarda dile getirerek" duyurulup öğrenilmektedir. (bkz. not 8)

Bu girişimlerinin sonuç vermesi için ise aşılması gereken dilsel engeller açıkça belirtilmektedir: "Bu süreci sürdürebilmek için, videolarımıza altyazı çeviri yapacak çevirmenlere ihtiyaç duymaktayız" (bkz. not 8), çünkü aksi takdirde mesajları istedikleri kadar duyulamayacağı aşıkardır. Bu taleple, sanal topluluklarının sunduğu potansiyelden yararlanmayı ve kolektif zekalarından faydalanmayı ummaktadırlar. Stratejileri, elbette, katılımcı kültürün tanımlayıcı sütunlarından birini ön plana çıkararak potansiyel katkıda bulunanların empatisine hitap etmektir, ki bu tanımlayıcı sütun da hiç şüphesiz harekete geçmektir. Bu kapsamda, kısa belgesel filmler için farklı dillere altyazı yazarak "Mısır devrimi adına üzerlerine düşeni yapmak" isteyen gönüllüleri aramaktadırlar (bkz. not 8), böylece bilgi paylaşımı ve gerçeği dünyanın geri kalanına yayma amaçlarına da kısmen bağlı kalmaktadırlar. Bu nedenle, altyazı, var olan güçlere karşı bir direniş; devlet güçlerinin gözetimi altında maruz kalınacak manipülasyonlardan bir kaçış, hegemonik ideoloji tarafından yayılan söylemle savaşın bir yolu ve karşı koymak için faydalanılan bir araç haline gelmektedir.

5. Bir kelimedede neler vardır ?

İfadenin sınırları

Farklı ülkelerin, ifade özgürlüğünün hatları hakkında farklı fikirleri vardır; bu, belirli fikirlerin ve toplumsal değerlerin bir dil veya kültürden başka bir dile veya kültüre çevrilirken kaçınılmaz olarak dilsel çatışmaya yol açan bir gerçektir. Ancak, Google ve Twitter'ın yerel yasalara uymak ve baskıcı rejimlerden gelen taleplere karşı olarak blog yayınlarını kaldırma ve tweetleri ülke bazında engelleme kararının gösterdiği gibi, çeviri sürecinden önce bile erken bir aşamada önleyici bir kısıtlama başlatılabilir (Waugh 2012). Böyle bir eğilimi, görsel-işitsel medyanın dağıtımı üzerinde doğrudan kontrolü olan daha fazla şirket benimserse, ifade özgürlüğünün geleceği gerçekten küresel bir internetin doğasıyla birlikte tehdit altında olabilmektedir.

Ana konumuza geri dönersek, dilin çok güçlü bir araç olduğu aşikardır ve Redmond'un da ifade ettiği gibi (1991: 46) "Seks ve şiddet medyanın malzemesi olsa da [...] insanları kendilerini kaybedecek kadar heyecanlandırın şey dilin kullanımınıdır." Gerçekten de tüm kültürlerin kelime hazinelerinde çok sayıda kelime ve ifade var gibi görünmektedir; ancak söz konusu kelimeler tabu oldukları için kısıtlanma eğilimindedir. Kullanımlarını kısıtlama girişimleri (görsel-işitsel) medyada oldukça yaygındır. Örneğin, televizyonun izleyiciyi eğitmek için ahlaksal bir sorumluluğu olduğu argümanı çok güçlüdür ve bu argüman genellikle belirli terimlerin kullanımlarını meşrulaştırmak için kullanılır. Dil kontrolü çoğu ülkede hala yaygındır ve halk, hem kaynak hem de çevrilmiş metinlerin kontrolüne ne kadar çaba harcadığından habersizlerdir; ki bu kontrol mekanizması, çoğu zaman geleneksel sadık ve etik çeviri kavramına aykırıdır. Bununla birlikte, yelpazenin diğer ucunda özellikle altyazı söz konusu olduğunda, duydukları birçok filtreden geçmiş nihai ürünü değerlendirerek çevirinin aslına uygunluğunu değerlendirebilen ve çevirmenleri suçlayan izleyiciler yer almaktadır. Doğal olarak, izleyicilerin çoğunluğu birçok şeyden habersiz kalırken, profesyonel çevirmenler ise farkında bile olmadan bu güç mücadelesinin bir parçası haline gelmektedirler.

Gücü elinde bulunduranların kullandığı manipülatif tercihlerin çoğu nispeten "yaratıcı tercihler" olarak tanımlanabilmektedir. Geleneksel olarak karikatürlerde ve çizgi romanlarda küfürleri eliptik bir şekilde temsil etmek için kullanılan @#*?\$*!, gibi tipografik semboller dizisi *gawlixes* veya *obsconicons*'un kullanımı da uzun yıllardır var olmuştur ve her iki yaklaşım da AVT alanına, özellikle de kötü dilin kullanımının her zaman büyük endişe kaynağı olduğu altyazı ve SDH alanına giriş yapmıştır.

Bir diğer olası çözüm de orijinal film müziğinin değiştirilmesidir. ABD'deki Federal İletişim Komisyonu'nun "televizyon ve radyonun uygunsuz ve sakıncalı dili sansürlemesini gerektirdiğini" ve "sabah 6: 00 ile 22: 00 arasında uygunsuz veya küfürlü dil yayınlamanın teknik olarak federal yasaların ihlali olduğunu" iddia eden *Vox Frontera* şirketi, *WordStopper* adlı bir yazılım uygulaması ortaya koymuştur. Ağ veya istasyon ses ve video sinyallerini kısa bir süre geciktiren program, 70'ten fazla sakıncalı kelimededen oluşan bir ana kelime dağarcığı ile ortaya çıkmıştır. Uygunsuz kelimeleri tanımlamakta ve bunları neredeyse gerçek zamanlı olarak otomatik olarak uygun kelimelerle değiştirmektedir. Daha şaşırtıcı olanı ise, altyazıya dayalı televizyon sansürünün icadıdır. Televizyona veya video kayıt cihazına bağlı bilgisayar, işitme engelli izleyiciler için elektronik program kılavuzlarını altyazılarla birlikte izlemektedir.

Yazılım uygulaması daha sonra şüpheli anahtar kelimeleri arar ve kullanıcı tercihlerine bağlı olarak, tüm programı engellemekte veya sesi kısa bir süre için kapatmaktadır. Fox (2007) bazı aydınlatıcı örnekler vermektedir: eğer program *seri katil* kelimesini kullanırsa, sistem onu tamamen engelleyebilir; *kahretsin* kelimesi ise *Discovery Channel*'da kabul edilebilirken diğer tüm film kanallarında sessize alınabilir ve *sürtük* kelimesine yalnızca evcil hayvanlarla ilgili bir program sırasında izin verilebilirken, kişinin dileği doğrultusunda hiç izin verilmeyebilir.

Fonolojik düzlemde yer aldığı için, anadili konuşan topluluk ile konuşmayan (Öteki) arasındaki sınırı belirtmek ve ayırt etmek için kullanılacak yabancı aksanlar, seslendirme sürecinde manipülasyona maruz kalmaktadır ve bu süreç, ırkçılık ile ilgili klişelere yol açma riskleri taşımaktadır. (Steffensen 2012)

Öteki'nin seslendirme yoluyla duyulmasına veya altyazılarla okunmasına izin vermek, hedef metinde kullanılan değişkenin, yani kesit dilin standartlaştırılması ve yabancıların izlerinin silinmesiyle çözümlene eğiliminde olan oldukça zorlu bir konudur. Anadilde ve onun varyantlarında dilbilimsel olarak çok daha provokatif filmlerin çekildiği ülkelerde bile bazı yabancı aksanların ve toplumsal değişkenlerin (kesit dillerin) neden çıkarıldığı sorusu etrafında çözülmemiş bir paradoks dönmektedir.

Görsel-işitsel ürünlerin editörleri ve yapımcıları, bazı konuşmacıların kalın aksanı olarak kabul edilen bir olguyla karşı karşıya kaldıklarında ve bazen rahatsız edici görüntülemeye yol açabilecek kararlar aldıklarında yakından ilişkili bir durum ortaya çıkar. Lawson (2012) BBC tarafından yayınlanan ve

atletin, akrabalarının ve antrenörünün Jamaika aksanlı İngilizcesinin altyazılı olduğu Usain Bolt hakkındaki bir belgeye atıfta bulunarak bu noktayı göstermektedir. Yazara göre, ten rengi ayrımcılığının geçmişinden dolayı, bu tekniğin kullanımı “bazı aksanlı siyahi konuşmacılar *benimsenmiş sesletime*⁵ göre konuşmadıklarından cezalandırılıyor hissiyatı vermesinden ötürü kaçınılmaz olarak hassas bir durumdur” (Lawson 2012).

Bununla beraber, Lawson (2012) şunları eklemiştir:

Bazı aksanlara altyazı ekleme uygulamasıyla ilgili sorun, otomatik olarak bu konuşmacıların yaygın olarak kabul edilen bazı anlaşılabilir telaffuz standartlarından (*received pronunciation*) saptığını ima etmesidir.” Ve bu standardı, sınıf temelli veya potansiyel olarak ırkçı imalar olmadan ve aynı şekilde aşağılayıcı bir şekilde, izleyiciler arasında ortak bir kulak varsaymadan belirlemek neredeyse imkansızdır.

Tüm bu örnekler, dilin ve çevirmenlerin dili kullanma biçiminin, çeviri faaliyetinin özü olduğunu açıkça göstermektedir; ama aynı zamanda, çevirilerin toplum üzerindeki nihai etkisinin sonuçlarının dilsel alanın ötesine geçtiğini ve tercümelemlerin içinde buldukları yeni sosyokültürel ortamda söz sahibi olduklarını da ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, diller arası çeviri yapma eylemi ya da aynı dil içinde sözlüden yazılıya çeviri yapma eylemi asla tarafsız değildir ve çevirinin kültürleri birbirine bağlayan bir köprü olduğu anlayışının acilen yeniden canlandırılması gerekmektedir. Çevirinin aynı zamanda farklılıkları da vurgulayabileceği, yanlış klişeleri sürdürebileceği ve kasıtlı olarak yanlış bilgilendirebileceği, dolayısıyla inşa etmesi beklenen köprüleri yakabileceği de defalarca kanıtlanmıştır.

Hem sosyal hem de profesyonel açıdan en önemli alanlardan biri olarak görülen görsel-ışitsel çeviri, tercüme edilen programların çokluğu, ürettiği gelir ve ulaştığı çok sayıda insan açısından iktidar, ideoloji, egemenlik, müdahale ve etik ile ilgili soruların tartışılmasına ve araştırılmasına uygun bir alandır. Görsel-ışitsel materyaller aracılığıyla kanalize edilen içsel kültürel özellikler, özellikle kurgusal programların yanı sıra haber bültenleri gibi olgusal programlarda da, eleştirel yaklaşımı mümkün kılmaktadır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, şu ana kadar çok az sayıda araştırmacı bu alanı irdelemiştir. Şüphesiz ki bu ihmalin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden bazıları materyallere erişim eksikliği gibi yalnızca pratik konularken, bazıları da çeşitli kurumların özel veya kurumsal farklı ideolojik gündemlerine müdahale etmek gibi oldukça kökleşmiş problemlerdir. Bu hiyerarşik ilişkiler ağının inceliklerini ve bunların gerçek çeviri ve bu çevirilerin tüketicileri üzerindeki nihai etkilerini çözmek basit bir iş değildir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, bu zorluk, görsel-ışitsel çeviri gibi henüz gelişmekte olan bir alanda ciddi ve kararlı araştırmaların gerçekleştirilmemesi için bir bahane olmamalıdır.

Kaynakça⁶

Ávila, Alejandro (1997): *La censura del doblaje cinematográfico en España*. Barcelona: CIMS, Libros de Comunicación Global.

Baker, Mona (2006): *Translation and Conflict: A Narrative Account*. London: Routledge.

Ballester Casado, Ana (2001): *Traducción y nacionalismo. La recepción del cine americano en España a través del doblaje (1928-1948)*. Granada: Comares.

⁵ *Benimsenmiş sesletim (received pronunciation)*, İngilizcenin kabul edilebilir telaffuz ve/veya sesletim değerlerine göre konuşulmasını ifade eden bir terim.

⁶ Kaynakça gösteriminde özgün metnin kaynakça sistemi kullanılmıştır.

- Bassnett, Susan and Lefevere, André (1998): *Constructing Cultures*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Billiani, Francesca (2007): *Assessing boundaries – Censorship and translation*. An introduction. In: Francesca Billiani, ed. *Modes of Censorship and Translation*. National Contexts and Diverse Media. Manchester: St. Jerome, 1-25.
- Chaume, Frederic (2000): *La traducción audiovisual: estudio descriptivo y modelo de análisis de los textos audiovisuales para su traducción*. Unpublished PhD Thesis. Castellón: Universitat Jaume I.
- De Marco, Marcella (2007): *Gender Stereotypes and Dubbing: Similarities and Differences in the Translation of Hollywood and British Films*. Unpublished PhD Thesis. Vic: Universitat de Vic.
- Díaz Cintas, Jorge (1997): *El subtulado en tanto que modalidad de traducción fílmica dentro del marco teórico de los Estudios sobre Traducción*. (Misterioso asesinato en Manhattan).
- Díaz Cintas, Jorge (2004): *In search of a theoretical framework for the study of audiovisual translation*. In: Pilar Orero, ed. *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 21-34.
- Díaz Cintas, Jorge (2010): *The highs and lows of digital subtitles*. In: Lew N. Zybatow, ed. *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven*. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI. Frankfurt am Main: Peter Lang, 105-130.
- Even-Zohar, Itamar (1978): *The position of translated literature within the literary polysystem*. In: James Holmes, José Lambert and Raymond van den Broeck, eds. *Literature and Translation*. Leuven: ACCO, 117-127.
- Even-Zohar, Itamar (1979): *Polysystem theory*. *Poetics Today*. 1-2:287-310.
- Fabre, Giorgio (2007): *Fascism, censorship and translation*. (Translated by Carol O' Sullivan) In: Francesca Billiani, ed. *Modes of Censorship and Translation*. Manchester: St. Jerome, 27-59.
- Franco, Eliana (2000): *Revoicing the Alien in Documentaries. Cultural Agency, Norms and the Translation of Audiovisual Reality*. Unpublished PhD Thesis. Leuven: Catholic University.
- Gentzler, Edwin and Tymoczko, Maria (2002): *Introduction*. In: Maria Tymoczko and Edwin Gentzler, eds. *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts, xi-xxviii.
- Goody, Jack (1968): *The Logic of Writing and the Organization of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gottlieb, Henrik (2005): *Multidimensional translation: semantics turned semiotics*. In: Heidrun Gerzymisch-Arbogast and Sandra Nauert, eds. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation*, Saarbrücken, 2-6 May 2005. Visited on 30 June 2012, <http://euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Gottlieb_Henrik.pdf>.
- Gutiérrez Lanza, Camino (1999): *Traducción y censura de textos cinematográficos en la España de Franco: doblaje y subtulado inglés-español (1951-1975)*. Unpublished PhD Thesis. León: Universidad de León.
- Hermans, Theo (1985): *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press.
- Holmes, James S. (1972/1994): *The name and nature of Translation Studies*. In: James S. Holmes. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. (A collection of James Holmes's essays and papers, with an introduction by Raymond van den Broeck). Amsterdam: Rodopi, 67-80.
- Karamitroglou, Fotios (2000): *Towards a Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation*. Amsterdam: Rodopi.

- Lefevere, André (1985): Why waste our time on rewrites? The trouble with interpretation and the role of rewriting in an alternative paradigm. In: Theo Hermans, ed. *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press, 215-243.
- Lefevere, André (1992): *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London / New York: Routledge.
- Martínez Sierra, Juan José (2004): Estudio descriptivo y discursivo de la traducción del humor en textos audiovisuales. El caso de Los Simpson. Unpublished PhD Thesis. Castellón: Universitat Jaume I.
- Pedersen, Jan (2007): *Scandinavian Subtitles: A Comparative Study of Subtitling Norms in Sweden and Denmark with a Focus on Extralinguistic Cultural References*. Unpublished PhD Thesis. Stockholm: University of Stockholm.
- Pérez González, Luis (2010): 'Ad-hocracies' of translation activism in the blogosphere: A genealogical case study. In: Mona Baker, Maeve Olohan and María Calzada Pérez, eds. *Text and Context*. Manchester: St. Jerome, 259-287.
- Pruys, Guido Marc (1997): *Die Rhetorik der Filmsynchronisation. Wie ausländische Spielfilme in Deutschland zensiert, verändert und gesehen werden*. Tübingen: Gunter Narr.
- Redmond, Phil (1991): Class, decency and hypocrisy. In: Andrea Millwood Hargrave, ed. *A Matter of Manners? The Limits of Broadcasting Language*. Broadcasting Standards Council, Research Monograph Series 3. London: John Libbey, 45-52.
- Santamaria, Laura (2001): *Subtitulació i referents culturals. La traducció com a mitjà d'adquisició de representations socials*. Unpublished PhD Thesis. Barcelona: Universitat Autònoma.
- Schröter, Thorsten (2005): *Shun the Pun, Rescue the Rhyme? The Dubbing and Subtitling of Language-Play in Film*. Unpublished PhD Thesis. Karlstad: Karlstad University.
- Steffensen, Kenn Nakata (2012): BBC English with an Accent: "African" and "Asian" Accents and the Translation of Culture in British Broadcasting. *Meta* 57(2): 510-528.
- Toury, Gideon (1980): *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Toury, Gideon (1985): A rationale for descriptive translation studies. In: Theo Hermans, ed. *The Manipulation of Literature*. New York: St. Martin's Press, 16-41.
- Toury, Gideon (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tymoczko, Maria and Edwin Gentzler, eds. (2002): *Translation and Power*. Amherst: University of Massachusetts.
- Vandaele, Jerome (2006): *Estados de Gracia. Trasvases entre la semántica franquista y la poética de Billy Wilder (1946-1975)*. Unpublished PhD Thesis. Leuven: Catholic University.
- Veiga, Maria José Alves (2006): *O humor na tradução para legendagem: Inglês/Português*. Unpublished PhD Thesis. Aveiro: University of Aveiro.
- Woody Allen, (1993). Unpublished PhD Thesis. València: Universitat de València.